

MIRÓN-GONZÁLEZ, Rubén; LÓPEZ VALLECILLO, María (2025). *Enfermería y cuidados transnacionales en contextos de guerra (1914-1945)*. Madrid: Catarata, 248 p. ISBN: 978-84-1067-208-6.¹

Aquest llibre aborda, des d'una perspectiva transnacional, una aproximació històrica a les cures, els espais sanitaris, els estereotips de gènere i la sociologia de les infermeres en els contextos de guerra i exili. Abans d'entrar en matèria, cal destacar el gran esforç metodològic de les autores i autors que han participat en aquest llibre. Tots ells han repensat les fonts i les han analitzades amb ull crític; així han aconseguit que la poca documentació disponible permeti parlar de la infermeria en contextos de guerra i contribueixi al relat historiogràfic general. El silenci de les fonts i, consegüentment, el silenci historiogràfic sobre la història de la infermeria han tingut un impacte directe en la manca de reconeixement professional de les infermeres. La dificultat per trobar documentació que tracti la infermeria en els contextos de guerra dona encara més valor a aquesta aportació. L'espai analític d'aquest llibre és un escenari ampli que abraça les dues bandes del Mediterrani i que observa el paper crucial de la infermeria, la gran complexitat del treball de cures, la permeabilitat i l'aprenentatge mutu que es va succeir en els diferents contextos bèl·lics entre 1914 i 1945.

La guerra, entesa com a eix central de les diferents aportacions, permet analitzar la infermeria en contextos que van més enllà de les fronteres nacionals. La guerra és un espai de transferències, canvis i interaccions que passen per les relacions personals, i també per les relacions professionals. La perspectiva transnacional posa el focus en aquestes interaccions i en la universalitat de la infermeria, una característica principal que fa que la considerem «professió». En aquest llibre apareixen dones catalanes, espanyoles, italianes, franceses, hon-

1. Aquesta ressenya és part del projecte I+D «Trabajo y Movilidad Social en la Cataluña Contemporánea, 1836-1936», PID2021-122261NB-I00 finançat per MICIU/AEI/10.13039/501100011033, el Fons Europeu de Desenvolupament Regional (FEDER) y Next Generation EU: Plan de Recuperación, Transformación y Resiliencia de la UE y PRTR.

gareses, britàniques, i també homes practicants que duen a terme tasques infermeres i que, malgrat no patir la discriminació de gènere, pateixen l'ocultació causada per la subalternitat a la qual està condemnada la seva feina. L'altra idea present en tot el llibre és la de la invisibilització, no només en el llegat documental com ja s'ha explicat, sinó també en el relat de la guerra, sovint elaborat per homes i sotmès a les lògiques de gènere de l'època. Per tant, aquest llibre s'inscriu en els nous corrents historiogràfics de la història de la infermeria: nova història de les dones, perspectiva transnacional i ús de la microhistòria. Tot i que no tots, alguns capítols tenen un fort component biogràfic. Els relats individuals són traslladats a experiències professionals compartides i esdevenen elements cabdals per reivindicar les trajectòries laborals. En aquest sentit, aquest llibre també és testimoni del que la historiografia de la infermeria necessita: l'abandonament i la superació dels relats hagiogràfics i heroics dels professionals sanitaris, sobretot en els períodes bèl·lics.

El primer capítol, escrit pels editors del llibre Rubén Mirón i María López, estableix el marc teòric en el qual s'enquadren les altres aportacions: la història transnacional. Aquesta perspectiva s'adopta quan l'objecte d'estudi es mou en qualitat de migrant i en un context internacional d'interacció amb altres nacionalitats. Les guerres són situacions que permeten l'adopció d'aquesta perspectiva, i les cures, en tant que comportaments humans, poden ser per definició transnacionals perquè traspassen les barreres d'allò nacional i són aplicables arreu, amb les particularitats culturals i socials de cada grup.

En el segon capítol, Sergio Savoini fa una anàlisi iconogràfica i iconològica de les representacions de la infermera britànica durant la Primera Guerra Mundial i aborda les diferents construccions de gènere que es generen al voltant de la figura de les infermeres. Les imatges i els missatges intrínsecs que porten aquestes van generar un model de comportament per a les infermeres de tot Europa. Gran Bretanya, en tant que país que gaudeix d'una gran hegemonia cultural a l'època, va establir els models d'infermera estudiats per Savoini: l'extensió de l'àngel de la llar i les diferents facetes de la dona moderna.

El tercer capítol representa una aportació des de la perspectiva postcolonial sobre la infermeria italiana a l'Etiòpia colonial. La seva autora, Anna La Torre, s'enfronta a un passat incòmode per a la nació italiana i posa sobre la taula que, malgrat les dificultats per trobar fonts d'aquest període, és possible explicar el paper de les infermeres voluntàries italianes a la Segona Guerra Italoetiòp sense oblidar les complexitats ètniques i morals del colonialisme feixista.

El quart capítol té com a objectiu qüestionar l'eterna separació entre el treball de les infermeres i el dels practicants. La vida de Santiago Viñas Espín, el practicant accidental que durant la Guerra Civil es va enrolar a l'exèrcit republicà per exercir de sanitari, serveix a Àlex Sierra per explorar els límits de la professió dels practicants i les infermeres tot posant veu a la infermeria masculina, enormement invisibilitzada en el relat historiogràfic. No només això, sinó que també contribueix a posar de relleu la participació de la infermeria en la producció de coneixement científic i la vessant emocional de les cures.

El cinquè capítol s'endinsa en la història social de l'exili. L'atenció als perfils socioprofessionals de les infermeres que varen marxar d'Espanya després de la Guerra Civil ha estat objecte d'interès històric relativament recent. L'estudi de la sociologia dels professionals sanitaris és una assignatura pendent en la història de la infermeria. Helena García i Rubén Mirón s'interroguen sobre qüestions fins ara molt poc estudiades, com l'afiliació política de les infermeres i el seu exili. A través del mètode prosopogràfic, han rescatat la identitat de 592 infermeres. Aquesta és una gran aportació que obre les portes a una línia d'investigació de gran importància: la politització de les infermeres i el seu paper a l'exili.

En el sisè capítol s'explica l'experiència, curta però intensa, de l'Hospital Internacional de Vic. La seva autora, Cinta Sadurní, narra les vicissituds d'aquesta vivència sanitària transnacional on varen produir-se intercanvis i un aprenentatge mutu entre els sanitaris i sanitàries de les diferents nacionalitats. Alhora, aquesta situació va tenir certa incidència en la societat vigatana de l'època i va posar de relleu l'enorme importància de la política en el món sanitari, especialment enmig d'un conflicte bèl·lic. La vessant biogràfica del capítol i la voluntat de l'autora de posar noms i cognoms a les infermeres que varen treballar en aquest hospital no es tracta d'un mer exercici memorístic, sinó que s'ha d'entendre en la lògica de la biografia relacional. És a dir, es tracta de biografies individuals de les quals emanen elements d'una identitat i d'uns trets característics compartits entre les infermeres de l'època en general. En definitiva, són relats microhistòrics que contribueixen a la narrativa general de la professió.

El setè capítol s'emmarca en els estudis sobre l'exili i destaca la manca d'investigacions que detecten el paper de la infermeria després de la Guerra Civil espanyola. A través de l'estudi del cas de l'Hospital Varsòvia de Toulouse (1945-1950), Àlvar Martínez-Vidal i Xavier Garcia Ferrandis fan una contribució rellevant a la història social de la infermeria espanyola a França. Els seus interessos se centren en les retribucions econòmiques, les aspiracions professionals i el reconeixement social de la professió. Una vegada més, el vehicle per estudiar totes aquestes qüestions ha estat la biografia, aquí la del practicant Lluís Felip Mitjavila, que ha servit per a construir una història des de baix, tot visibilitzant relats fins avui ocults.

El vuitè i últim capítol, a càrrec d'Alejandra de Leiva i Jon Arrizabalaga, s'ocupa de l'estudi del desenvolupament de l'hemoteràpia, especialment en el context de la Guerra Civil espanyola. La infermeria va tenir un rol molt important en les transfusions sanguínies tant en la pràctica professional com també en la pràctica ciutadana, ja que van convertir-se elles mateixes en donants. La concepció de gènere i el desenvolupament professional són dos elements que interactuen en la consolidació d'aquesta pràctica mèdica iniciada durant la Primera Guerra Mundial.

L'aportació historiogràfica d'aquest llibre suposa un gran pas endavant per a la història de la infermeria a Espanya, i també d'Europa en general. L'ambició de temàtiques i perspectives d'anàlisi aporten una visió complexa de la infermeria que va més enllà dels relats clàs-

sics sobre les infermeres i els contextos bèl·lics. El diàleg amb la historiografia europea especialitzada, el rigorós ús de les fonts i l'aplicació de metodologies variades confirmen que la historiografia de la infermeria gaudeix de bona salut.

Alba Masramon Cruzate
Grup Treball, Institucions i Gènere
Universitat de Barcelona
ORCID: 0000-0001-6798-8373